

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Abdullah Kahraman, *Ebû Hanîfe Hayatı, Şahsiyeti, Etkileri*

Köln: Plural Publications, 2018. 171 s.

Ayşe AKTAŞ*

Ülkemizde Ebû Hanîfe'yle ilgili fikhî çalışmalar doksanlı yıllardan sonra artmaya başlamıştır. Ebû Hanîfe'ye dair sempozyumların yapılması, akademik dergilerde Ebû Hanîfe'ye özel sayıların yer alması da iki binli yıllardan sonraya tekabül etmektedir. İlahiyat fakültelelerinde seksenli yıllardan bu yana ivme kazanan akademik çalışmalar, Ebû Hanîfe'ye olan ilgiyi de artırmış ve kendisi lisansüstü düzeyde hazırlanan tezlerin yanı sıra makale ve kitap çalışmalarına da konu olmuştur. Ebû Hanîfe ile ilgili çalışmaların seksenli yıllardan önce bir hayli az olduğunu söyleyebiliriz. Türkçe ve Arapça literatürde Ebû Hanîfe'yi konu edinen birçok eser bulunmasına karşın oryantalist literatürde Ebû Hanîfe hak ettiği düzeyde incelenmemiştir. Nitekim müstakil olarak Ebû Hanîfe'yi konu edinen bir kitabın varlığı bilinmemektedir.¹ Türkçe kaleme alınan bazı eserler şunlardır: Abdülvehhab Öztürk, *İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe ve Eserleri*; Ali Pekcan, *Ebû Hanîfe ve Fıkhın Bedene Bürünüşü*; Mehmet Cemal, *Ebû Hanîfe*; Ahmet Özel, *İmâm Ebû Hanîfe ve Hanefî Mezhebi*; Mürteza Bedir, *Ebû Hanîfe Entelektüel Biyografi*; Ekrem Sağıroğlu, *İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe*; Enes Selim, *İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe*; İsmet Demir, *İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe: Hayatı, İslâm Hukuku ve Hanefî Mezhebini Tedvindeki Metodu*; M. Metin Şirikçi, *İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe*; Ragıp Güzel, *İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe Hayatı ve Menkıbeleri*; Murat Şimşek, *İmam Ebû Hanîfe ve Hanefîlik*. Arapça yazılmış eserlerden bazıları ise şunlardır: Muhammed Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe: Hayâtuhû ve Asruhû*; Habib Ahmed Kiranevî, *Ebû Hanîfe ve Ashâbuhû*; Mustafa Şek'a, *el-İmâmu'l-Azâm Ebû Hanîfe en-Nu'mân*; Abdulhalim Cündî, *Ebû Hanîfe*; Vehbi Süleyman el-Gavcî, *Ebû Hanîfe en-Nu'mân İmâmü'l-eimmeti'l-fukahâ*. Bu eserlerden Muhammed Ebû Zehre'nin yazdığı eser Osman Keskioglu tarafından *Ebû Hanîfe* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

Ebû Hanîfe'ye dair yazılan bunca esere karşın henüz ele alınmamış birçok konu başlığının olduğu görülmektedir. Abdullah Kahraman'ın bir el kitabı mahiyetinde hazırladığı *Ebû Hanîfe Hayatı, Şahsiyeti, Etkileri* başlıklı eseri, çalışmalarını Köln merkezli yürüten Plural

* Arş. Gör., Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, ayseaktas@bayburt.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-5334-5470

1 Ebû Hanîfe'ye ve onun düşüncelerine dair Batı dünyasında yapılmış çalışmalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Necmettin Kızılkaya, "Orientalist Literatürde Ebû Hanîfe Algısı", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi Ebû Hanîfe Özel Sayısı*, 19 (2012), s. 373-397.

Neşriyat'ın hazırladığı Müslüman şahsiyetler serisi dâhilinde, Temmuz 2018'de basılan bir kitapçıktır. Bu seri bünyesinde, İslâm dünyasında iz bırakmış Müslüman şahsiyetlerden Buharî, İbn Sina, Osman Gazi, Gazzâlî, Mâturîdî, Fahreddin Râzî ve İbn Rüşd gibi âlimlerin hayatlarını ele alan eserler yayınlanmıştır. Abdullah Kahraman tarafından kaleme alınan eser, Ebû Hanîfe'ye dair eksik kalan bazı yönler ışık tutması açısından önem arz eder. Eserin her kesimden okuyucunun anlayacağı bir dille kaleme alınmış olması, kitabın İmam-ı Azam'ın geniş halk kitlelerine tanıtılması açısından önem arz eden en mühim yönü olarak öne çıkar.

Eser önsöz, giriş, dört bölüm, ekler ve sonuçtan müteşekkildir. Girişte Ebû Hanîfe'nin yaşadığı dönem ve çevresi anlatılmaktadır. Birinci bölümde "Ebû Hanîfe'nin Hayatı" başlığı altında soyu ve ailesi, hocaları ve tahsil hayatı, siyasî duruşu ve çektiği işkenceler, Ebû Hanîfe'nin kişiliği, vefatı, öğrencileri ve eserleri ele alınmaktadır. "Ebû Hanîfe'nin Düşüncesi" adını taşıyan ikinci bölümde, Ebû Hanîfe'nin kelâm, tefsir, hadis, tasavvuf ve fıkıh düşüncesine yer verilmektedir. Üçüncü bölümde "Ebû Hanîfe'nin Mezhep İmamlığı ve Mezhebi" başlığı altında mezhep imamı olarak tanınması ve mezheplerin oluşması, mezhebinin temel özellikleri ve oryantalist literatürde Ebû Hanîfe algısı anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde Ebû Hanîfe'nin günümüze etkileri ele alınmakta; Ekler kısmında ise Ebû Hanîfe'ye ait özlü sözler ve bazı vasiyetler yer almaktadır.

Yazar eserin birinci bölümünde, Ebû Hanîfe'nin soyu ve ailesi hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, hocaları ve tahsil hayatını ayrıntılı olarak ele alır. Buradaki anlatıma göre, tahsil hayatına Kûfe'de başlayan Ebû Hanîfe, burada Arapça, edebiyat ve dil ilimlerini öğrendikten sonra ilk olarak kelâm ilmine yönelmiş ve ilmî tartışmalarda bulunmak için Basra'ya gitmiş, ardından kelâm ve cedelin dinin özüne aykırı olduğu düşüncesiyle fıkha yönelmiştir (s. 22). Bu süreçteki siyasî duruşu ve maruz kaldığı işkencelerden de bahseden yazar, Ebû Hanîfe'nin gerek ilmî konumunun gerekse halk arasındaki saygınlığının yöneticilerin dikkatinden kaçmadığını, idarecilerin onun bu yönünden faydalanmak amacıyla birçok vazife teklif ettiklerine değinmektedir (s. 27). Ebû Hanîfe'nin kişiliğinden de bahseden yazar, onu bir mezhebin imamı yapan temel özellik olarak güçlü bir ilim geleneğinden gelmesini zikreder ve önde gelen İslâm büyüklerinden olmasının sadece ilimdeki derinliğinden kaynaklanmadığına, aynı zamanda güçlü kişiliği, güzel ahlakı, dindeki samimiyeti ve takvasıyla bu konumu elde ettiğine değinir (s. 27). Bu bölümün devam eden başlıkları, Ebû Hanîfe'nin halkası ve eserlerini tanıtmakta, bu eserlerin telif ve tedvin süreçleri hakkında bilgiler vermektedir.

İkinci bölümde sırasıyla Ebû Hanîfe'nin kelâm, tefsir, hadis, tasavvuf ve fıkıh düşüncesi ele alınmıştır. Kelâm bölümünde Ebû Hanîfe'nin Allah ve Allah'ın sıfatları, iman amel ilişkisi, kader, peygamberlere iman, ahirete iman ve imâmet konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Tefsirle ilgili başlıkta, her ne kadar Ebû Hanîfe'nin tefsire dair bir eseri olmasa da onun içtihatlarından hareketle müfessir yönü hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır (s. 57). Hadisle ilgili başlıkta ise Ebû Hanîfe'nin sünnet anlayışı bağlamında hadis ilmiyle

ilgili görüş ve yaklaşımları ele alınmakta ve bu çerçevede kendisine yöneltilen itiraz ve eleştiriler karşılanmaktadır (s. 68). Ebû Hanîfe'nin tasavvufî yönüne gelince, yazar onun zahit kişiliğine temas etmekte ve birçok biyografi kitabında Ebû Hanîfe'nin ibadeti, zühdü ve takvasına dair vurguda bulunulduğunu aktarmaktadır (s. 69).

Ebû Hanîfe'yle özdeşleşen ve onun ismi anılınca akla ilk gelen ilim fıkihtır. Yazar Ebû Hanîfe'nin fıkıh düşüncesini ele alırken öncelikle onun mensubu ve en önemli temsilcisi olduğu ehl-i re'y ekolünden bahseder. Burada özellikle ehl-i hadis ve ehl-i re'y ekollerini ve bu iki ekol arasındaki farkları ele alan yazar, ekolleri yöntem farklılıkları üzerinden analiz eder. Ebû Hanîfe'nin fıkıh geleneğinin oluşmasında öncü role sahip olması, yaptığı fıkıh tanımında kendisini gösterir. Nitekim Ebû Hanîfe fıkıhî kişinin leh ve aleyhine olan şeyleri bilmesi olarak tanımlamıştır. Ebû Hanîfe fıkihta kurduğu sistemle güçlü bir gelenek oluşturmuş (s. 74), Kûfe'de kurduğu fıkıh akademisi fıkıh tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bu akademi İslâm tarihindeki ilk hukuk okulu mesabesinde olup etkisi çok büyüktür.

Üçüncü bölümde "Ebû Hanîfe'nin Mezhep İmamlığı ve Mezhebi" ele alınmaktadır. Ebû Hanîfe re'y ekolünün temsilcisi olarak tanınmış, binlerce meseleyi çözüme bağlamıştır. Ebû Hanîfe'ye ait elimize ulaşmış bir fıkıh kitabı mevcut değilse de onun kurduğu fıkıh akademisinde yetişen özellikle on talebesi tarafından görüşleri derlenmiştir. İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî, mezhep görüşlerinin tedvini hususunda en fazla katkı sunan kişidir. Çünkü yazdığı altı kitapla Hanefî mezhebini bize nakleden İmam Muhammed'dir. Yine Ebû Yusuf'un kitapları da mezhep açısından önem arz etmektedir. Hanefî mezhebini diğer mezheplerden ayıran ve ön plana çıkmasını sağlayan bazı özellikleri vardır. Yazar bu özellikler arasında, farazî fıkıh anlayışını benimsemesi, hükümlerin amacını dikkate alması, genel prensiplere sahip olması, örf'e önem vermesi, insan kişiliğine, onuruna ve özgürlüğüne önem vermesi, gayrimüslimlere özgürlükçü ve eşitlikçi yaklaşması, dinî-hukukî hüküm ayırımı yapmaması ve kolaylık ilkesini benimsemesi bunlardan bazılarıdır. Bu kitabı diğer kitaplardan ayıran bir yön de oryantalist literatürde Ebû Hanîfe algısına dair bir başlık bulunması ve bununla ilgili bilgi vermesidir.

Dördüncü bölümün konusu, "Ebû Hanîfe'nin Günümüze Etkileri"dir. Hiç şüphesiz Ebû Hanîfe'nin etki ettiği ilk saha, akâid ve kelâm ise de en büyük etkisi fıkıh alanında olmuştur. Yazar bu bölümde Ebû Hanîfe'nin fıkıh ilmine katkıları bağlamında İslâm ilim ve kültürüne tesirlerinden bahseder. Sonuç olarak bu eserin İslâm hukuk tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Ebû Hanîfe'nin hayatı, şahsiyeti ve etkilerini kısa ve öz bir biçimde ele alan bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz.